

Dunja Dobaja

*Prekmurje v viharju
druge svetovne vojne*

Dunja Dobaja¹

Prekmurje v viharju druge svetovne vojne

IZVLEČEK

Prispevek obravnava obdobje madžarske okupacije Prekmurja. Osredotoča se na prikaz odpora proti madžarskemu okupatorju in na njegov odziv na odpor. Avtorica ugotavlja, da je leta 1941 odpor proti okupatorju temeljil na posameznikih, ki so pripadali predvojnimi levo usmerjenim skupinam, predvsem komunistični partiji. Madžarskemu okupatorju je že leta 1941 uspelo uničiti odporniško organizacijo, zato je bila ta demoralizirana in nesposobna nadaljnega delovanja. Pobuda za njegovo ponovno oživitev je prišla iz Štajerske, k čemur so prispevali tudi ugodni zunanjepolitični dogodki.

Ključne besede: Prekmurje, okupacija, madžarski okupator, Štefan Kovač, odporniško gibanje.

UVOD

6. aprila 1941 je nemška vojska brez bojov zasedla Prekmurje. Nemška oblast je trajala le deset dni. 16. aprila 1941 so Nemci na slovesni prireditvi v Murski Soboti Madžarom predali celotno Prekmurje, razen štirih naselij na severozahodnem delu (Fikšinci, Kramarovi, Ocinje in del naselja Serdica), kjer je bilo večinsko nemško prebivalstvo.² Madžarski okupator je takoj uvedel vojaško upravo, ki je izvršila predpriprave za prevzem uprave od civilne oblasti. 15. avgusta 1941 je bila v Prekmurju uvedena civilna upravopolitična oblast izključno po madžarskih predpisih.³ Vojaška uprava je bila le vmesna faza k popolni vključitvi zasedenih ozemelj v madžarsko administrativno razdelitev. Cilj je bila čimprejšnja vzpostavitev stanja pred razpadom Avstro-Ogrske monarhije. Proces vključevanja zasedenega ozemlja je madžarski parlament končal 16. decembra 1941 s sprejetjem zakona o ponovni priključitvi zasedenih južnih območij k Madžarski sveti kroni in o njihovi združitvi z državo, ki je bil objavljen 31. decembra 1941.⁴

Madžarska okupacijska uprava je naredila ločnico glede ravnanja do tako imenovanega domačega prebivalstva in do priseljencev. Med domače prebivalstvo je uvrščala vse, ki so na območju Kraljevine Madžarske živeli sami ali pa so tu živeli njihovi starši pred 31. oktobrom 1918. Vse druge osebe so imeli za priseljence,⁵ to so bili učitelji, uradniki in primorski kolonisti, ki so bili v okviru jugoslovanske agrarne reforme naseljeni v okolico Dolnje Lendave ob jugoslovansko-madžarski meji⁶ in jih je želela izgnati iz države. Za madžarsko okupacijsko upravo je bila sporna tudi skupina domačih levo usmerjenih izobražencev, ki so jih kot komuniste preganjale že jugoslovanske oblasti.⁷ Sicer pa je bil odnos madžarskega okupatorja do slovenskega prebivalstva na začetku taktično prizanesljiv. Kot je zapisal nekdanji aktivist Martin Žalik v svojem poročilu o položaju v Prekmurju med okupacijo, madžarski okupator na začetku prekmurskega prebivalstva, razen komunistov, ni preganjal.⁸ Tako ga je želel postopoma pomadžariti.

Leta 1941 je odpor proti okupatorju temeljil na posameznikih, ki so pripadali predvojnim levo usmerjenim elementom, predvsem komunistični partiji. Opirali so se na mrežo zaupnikov.⁹

Prekmurski komunisti so načrtovali oborožene akcije in celo oblikovanje partizanske čete, ki bi postopoma prerasla v bataljon. Do jeseni naj bi partizanska enota delovala v Prekmurju, pozimi pa bi se umaknila na Pohorje.¹⁰ Razvoj dogodkov je pokazal, da so bili taki načrti takrat nerealni in znak neizkušenosti v vojaških zadevah. Prekmurje namreč nima gora in strnjenih gozdov, poleg tega je prepleteno s cestami. To je pomenilo, da je okupator lahko v zelo kratkem času prišel v vsak del Prekmurja. Tudi poznejša Prekmurska četa je bila neprestano v gibanju. Na istem mestu se je zadrževala le dan, največ dva, sicer bi jo okupator odkril.¹¹

Težav vojaškega organiziranja leta 1941 pa ni povzročala le narava Prekmurja, temveč tudi pomanjkanje orožja. Orožje, ki ga je razpadla jugoslovanska vojska pustila za seboj, je prišlo v celoti v roke Nemcev. Nihče ni pomislil na njegovo zbiranje, kar je bila za partizansko gibanje v Prekmurju zamujena priložnost.¹² Prekmurska partijska organizacija je bila namreč mlada in neizkušena, poleg tega ob okupaciji nista bila navzoča dva vodilna partijska delavca, Štefan Kovač, sekretar mestnega komiteja KPS Murska Sobota, in Miško Kranjec, član mestnega komiteja. Že kmalu sta bila namreč vpoklicana v jugoslovansko vojsko. Vrnila sta se šele sredi aprila 1941 ter začela organizirati odpor proti madžarskemu okupatorju.¹³

² Kovács, *Represija v Prekmurju*, str. 186.

³ SI AS 220, t. e. 1, a. e. 1, Referat o ustanovah v Prekmurju za časa madžarske okupacije.

⁴ Fujs, *Izhodišča madžarske okupacijske politike*, str. 179.

⁵ Prav tam, str. 183.

⁶ Kovács, *Represija v Prekmurju*, str. 188.

⁷ Fujs, *Izhodišča madžarske okupacijske politike*, str. 185.

⁸ SI AS 1851, t. e. 37, a. e. 1297, Žalikovo poročilo o položaju v Prekmurju med okupacijo.

⁹ SI AS 1851, t. e. 37, a. e. 1296, Položaj v Prekmurju 1941 (napsala žena Štefana Kovača).

¹⁰ Godina, *Prekmurje*, str. 41.

¹¹ Žnidarič, *Četrta operativna cona*, str. 693.

¹² Godina, *Prekmurje*, str. 22–23.

¹³ Prav tam, str. 19.

Neizkušenost odporniškega gibanja in učinkovit okupacijski policijski ter sodni aparat sta povzročila razpad odporniškega gibanja že leta 1941 in njegovo stagnacijo do jeseni 1944. V tem obdobju je bilo odporniško gibanje skoraj povsem odrezano od preostale Slovenije, zanašati se je moralo predvsem nase in na krajevne sile. Nov zagon je dobilo jeseni in pozimi 1944/45 s prihodom nekaterih aktivistov iz Štajerske.¹⁴

PREKMURJE LETA 1941

Leta 1941 lahko govorimo le o posameznikih, ki so se upirali okupatorju. Večinoma so bili iz vrst predvojnih komunistov. Z okupacijo je Prekmurje ostalo ločeno od političnega središča v Ljubljani. Partijsko vodstvo v Prekmurju je ostalo brez povezave s preostalo Slovenijo. Prekmurje je imelo od leta 1938 lastno partijsko vodstvo. Na začetku se je imenovalo mestni komite KPS Murska Sobota, nato okrožni komite Prekmurje. V organizacijskem pogledu se je navezovalo na Pokrajinski komite KPS za severno Slovenijo.¹⁵

Organizacijo prekmurskih komunistov je vodil Štefan Kovač - Marko. V začetku poletja 1941 so dobili zvezo s pokrajinskim komitejem na Štajerskem in začeli delati po njegovih navodilih.¹⁶ Dejavnost prekmurskega partijskega vodstva se je razširila tudi v Medžimurje, ki je prav tako pripadlo madžarskemu okupatorju. Odporniško gibanje se je širilo in bilo omejeno na sabotažne akcije ter trosenje letakov s protimadžarsko vsebino. Štefan Kovač je organiziral in pridobival nove ljudi. Komunistična partija v Prekmurju je večinoma odpravila predvojno ozkost in sprejemala nove člane.¹⁷ Načela Centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije (KPS) in Izvršnega odbora Osvobodilne fronte (OF) je poskušala uresničiti v praksi in pridobiti za OF vsakogar, ki je nasprotoval okupatorju, ne glede na predvojno politično usmerjenost.¹⁸ Kovač je poskušal pridobiti za sodelovanje tudi rimskokatoliške duhovnike v Prekmurju. Ob obisku župnika Ivana Camplina v Petrovcih septembra 1941 je izjavil, da se zaveda različnosti svetovnega nazora katoliških duhovnikov na eni strani in

komunističnega na drugi. Župnik Camplin se tega srečanja spominja takole: »*Mi katoliški župniki, je rekel Kovač, smo dobri Slovenci. Zato bi mogli v osvobodilnem gibanju skupaj delati v korist velike Slovenije. V slovensko Osvobodilno fronto sodi vsak, kdor je dober Slovenec*«. ¹⁹ Dekan lendavske dekanije in župnik v Turnišču Ivan Jerič, ki ga je na začetku okupacije mariborski škof imenoval za generalnega vikarja za Prekmurje, je na taka povabila odgovoril, da s komunističnim gibanjem soglaša v smislu odpora proti okupatorju, ne pa v smislu »terorističnih dejanj«. ²⁰ Sodelovanje katoliške duhovščine s komunističnim gibanjem je torej zavrnil in ostal na stališču programa, ki zavrača nasilna dejanja, a nasprotuje okupatorju.

O množičnem pristopu v OF sicer ne moremo govoriti, so pa različne sabotažne akcije imele velik vpliv predvsem na mladino. Odporniškemu gibanju se je priključila kmečka mladina, ki je bila pred vojno organizirana v Društvu kmečkih fantov in deklet, zlasti iz vasi Markišavci, Nemčavci, Gornji Petrovci, Adrijanci, Puconci, Borejci, Veščica, Polana, Sebeborci, Trnje, Černelavci.²¹ V Murski Soboti so se odporu priključili predvsem nekdanji Sokoli in drugi napredno usmerjeni ljudje.²²

Madžarski okupator je izvedel prve aretacije prekmurskih komunistov že julija 1941 kot posledico vdora v čakovsko organizacijo. Štefanu Kovaču se je uspelo umakniti v ilegalo in nadaljevati delo po zaupniških skupinah. Skupine so bile majhne, bilo naj bi jih okoli deset.²³ Madžarskemu okupatorju je uspelo do oktobra 1941 razbiti celotno organizacijo, tudi

¹⁴ SI AS 1277, t. e. 74, Poročilo delegacije SNOS za Prekmurje, 20. 4. 1945, politično poročilo.

¹⁵ Deželak Barič, *Komunistična partija Slovenije*, str. 120.

¹⁶ SI AS 1851, t. e. 37, a. e. 1296, Položaj v Prekmurju 1941 (napišala žena Štefana Kovača).

¹⁷ Deželak Barič, *Komunistična partija Slovenije*, str. 120–121.

¹⁸ Godina, *Prekmurje*, str. 43.

¹⁹ Ferenc, nekaj dokumentov, str. 710.

²⁰ Prav tam, str. 711.

²¹ Godina, *Prekmurje*, str. 43.

²² Novak, Orešnik, Šticol, *Pomniki NOB*, str. 293.

²³ SI AS 1851, t. e. 37, a. e. 1297, Žalikovo poročilo o položaju v Prekmurju med okupacijo.

Slika 1

Štefan Kovač - Marko:

»Sedaj ni čas za študij, treba se je boriti.«

Vir: Godina, *Prekmurje 1941–1945*, str. 31.

okrožno vodstvo za Prekmurje. Štefan Kovač je bil ustreljen ob aretaciji 18. oktobra 1941 v Gančanih,²⁴ Evgen Kardoš, Štefan Cvetko, Koloman Cigüt in drugi pa so bili obsojeni pred hitrim vojaškim okrožnim sodiščem na procesu v Murski Soboti 29. oktobra 1941.²⁵ Kardoš in Cvetko sta bila obsojena na smrt, Cigütu se je kazen spremenila v dosmrtni zapor, Bojan Gabrijelčič, Koloman Flisar, Stanko Šerbec in Rudolf Zrinski pa so bili obsojeni na večletne zaporne kazni.²⁶ To leto je madžarski okupator v Prekmurju aretiral okoli 160 oseb.²⁷

Zaradi omenjenih ukrepov madžarskega okupatorja je bilo odporniško gibanje v Prekmurju demoralizirano in tudi delo je bilo prekinjeno. V začetku novembra je bil sicer na novo oblikovan okrožni komite z Mimo Kovač kot sekretarko in Vinkom Meglo, a zaradi splošne demoralizacije dela ni mogel opravljati.²⁸ Kovačeva se je decembra umaknila v Zasavje, Megla je poskušal obnoviti organizacijo prek Medžimurja in Slovenskih goric, a je v začetku leta 1942 padel. Redki preostali komunisti, kot sta bila Miško

Kranjec in Martin Žalik, ter sodelavci odpora proti okupatorju so se zaradi dolgotrajno prekinjenih zvez s pokrajinskim vodstvom na Štajerskem pasivizirali. Do leta 1944 je v bilo Prekmurju prekinjeno vsakršno organizirano delo.²⁹

Razlog za vdor madžarskega okupatorja v odporniško organizacijo in njeno uničenje leta 1941 je treba iskati v tem, da odporniško gibanje ni imelo v madžarskih vrstah svoje obveščevalne službe. O slabem pretoku pomembnih informacij priča podatek, da noben član okrožnega vodstva ni vedel za aretacijo Evgena Kardoša, enega izmed pomembnih voditeljev komunističnega oziroma odporniškega gibanja, člana okrožnega komiteja KPS. Druga pomanjkljivost pa je bila pomanjkanje konspiracije, čemur so organizatorji odpora namenjali premalo pozornosti.³⁰

REPRESIJA MADŽARSKEGA OKUPATORJA

Obdobje od konca leta 1941 do 1944 je bilo v znamenju obračuna madžarskega okupatorja s sodelavci odpora. V začetku decembra 1941 je pred vojaškim sodiščem v mestu Vac potekal drugi sodni proces. Obtoženi so bili obsojeni na večletne zaporne kazni.³¹ Maja 1942 je bil v mestu Pečuh organiziran tretji sodni proces, tokrat pred civilnim sodiščem. Večino obsojenih z omenjenih dveh procesov so odpeljali na rusko fronto čistiti minska polja. Njihova usoda je bila različna. Nekateri so padli ali pa prebegnili k Rdeči armadi, ki jih je odpeljala v taborišče Hrenovlje. Mnogi so v taborišču umrli zaradi tifusa in griže, le redki so preživeli.³² Tisti, ki se jim je uspelo izogniti aretacijam, so se večinoma umaknili iz Prekmurja in se priključili partizanskemu gibanju v Sloveniji ali na Hrvaškem.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Ferenc, nekaj dokumentov, str. 702.

²⁶ Prav tam, str. 702–707.

²⁷ SI AS 1724, t. e. 656, a. e. 6, Poročilo Okrožnega odbora OF za Prekmurje, 1. 11. 1944.

²⁸ Deželak Barič, *Komunistična partija Slovenije*, str. 121.

²⁹ Prav tam.

³⁰ Godina, *Prekmurje*, str. 81–82.

³¹ Novak, Orešnik, Štičl, *Pomniki NOB*, str. 302.

³² Prav tam.

Omenimo Daneta Šumenjaka in Ferda Godino.³³ Sodne procese in internacije je madžarski okupator nadaljeval tudi leta 1943. Pred vojaškim sodiščem v Murski Soboti je bilo obsojenih 19 prekmurskih in 120 medžimurskih sodelavcev odporniškega gibanja.³⁴ Procesi so dosegli svoj namen in vzbudili strah pri prebivalstvu.

Konec junija 1942 je madžarski okupator po neuspeh pogajanjih z Italijo glede izročitve kolonistov interniral 587 primorskih kolonistov iz okolice Dolnje Lendave v taborišče Sárvár.³⁵

Konec leta 1942 so postali žrtve represije madžarskega okupatorja tudi prekmurski Judi. Mlajše Jude so Madžari že konec leta 1942 odpeljali v specialne delavske bataljone, leta 1944 pa so se začele odločilne čistke judovskih prebivalcev v Prekmurju. Zaradi holokavsta prekmurskega judovstva praktično ni bilo več.

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 je madžarski okupator poostрил nadzor na meji in Prekmurje je še bolj izoliral od preostale Slovenije.

Prekmurje je veljalo za najzahtevnejše območje v odporniškem gibanju na Slovenskem, o katerem sta imela tako pokrajinsko kot osrednje vodstvo slovenskega partizanskega gibanja zelo malo podatkov. V Prekmurje sta poskušala poslati svoje zaupnike, a do poletja 1944 neuspešno. Posebno med aktivisti v ljutomerskem okrožju je bil prisoten strah pred Prekmurjem, ki ga je represija madžarskega okupatorja še povečala. Ferdo Godina v svojem delu Prekmurje 1941–1945 navaja tudi zanimivo razmišljanje Toneta Ferenca o tesni povezavi razvoja štajerskega in prekmurskega partizanskega gibanja.³⁶ Poudarja, da bi bil razvoj partizanskega gibanja v Prekmurju drugačen, če bi bilo na štajerski strani, torej na desnem bregu Mure, močnejše, bolj utrjeno in bolj množično odporniško gibanje. Udarci, ki jih je gibanje doživelo na Štajerskem (npr. aretacija Štefana Kuharja, člana okrožnega komiteja KPS za Ljutomer in Radgono, uničenje celotnega pokrajinskega komiteja za severno Slovenijo, ki naj bi usmerjal partizansko gibanje tudi v

Prekmurju, uničenje Lackove čete avgusta 1942, uničenje Pohorskega bataljona januarja 1943), so bili tudi udarci za odporniško gibanje v Prekmurju.³⁷

POSKUSI OŽIVITVE ODPORNIŠKEGA GIBANJA LETA 1944

Pobuda za ponovno ožvitev organiziranega odporniškega gibanja je prišla s Štajerske. K temu so prispevali tudi ugodni zunanjepolitični dogodki. Rdeča armada se je bližala Madžarski, zahodni zavezniki so prodirali po Apeninskem polotoku proti severu, v Normandiji se je 6. junija 1944 izkrčala anglo-ameriška armada in tudi jugoslovanska partizanska vojska je doživljala uspehe.

Leta 1944 se je Pokrajinski odbor OF za Štajersko na predlog CK KPS odločil povečati število aktivistov v severovzhodni Sloveniji, predvsem na obeh bregovih Mure, in prodreti čimbolj na vzhod, torej v Prekmurje. Dosego zastavljenega cilja je bilo mogoče doseči s politično izkušenim kadrom, temu cilju pa je sledil tudi štab 4. operativne cone, ki je določil za delo v Prekmurju Daneta Šumenjaka - Mirana, poverjenika Varnostno obveščevalne službe (VOS), in Jožeta Kramarja - Juša, člana Oblastnega komiteja Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) za Štajersko.³⁸ Šumenjak je bil izkušen obveščevalec, doma iz Prekmurja, Kramar pa je bil izkušen partijski organizator iz Trnja. V Prekmurje sta prišla s spremljevalci. Šumenjakova skupina je imela posebne obveščevalne naloge. Šumenjak je na začetku septembra odpotoval v Budimpešto, kjer je živel več protifašistično usmerjenih prekmurskih visokošolcev, s katerimi se je povezal. Iskal je stike tudi z drugimi protimadžarsko usmerjenimi Prekmurci, na primer z Ivanko Kranjc, ženo pisatelja Miška Kranj-

³³ Godina, *Prekmurje*, str. 92.

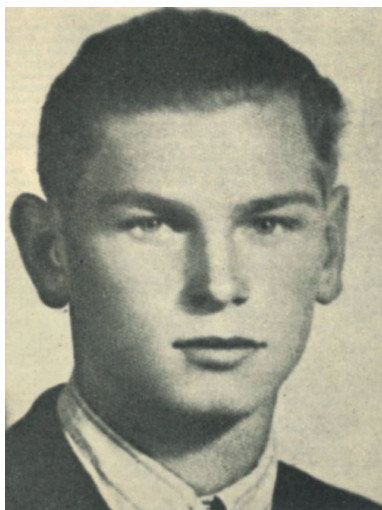
³⁴ Novak, Orešnik, Štici, *Pomniki NOB*, str. 303.

³⁵ Kovács, *Represija v Prekmurju*, str. 186.

³⁶ Godina, *Prekmurje*, str. 115–116.

³⁷ Prav tam.

³⁸ Hribovšek, *Prekmurska brigada*, str. 27.

Slika 2

Dane Šumenjak - Miran

Vir: Janež, *Ob mejnikih revolucije*, str. 11.

ca, ki je bila konfinirana v Budimpešti. Pomemben vir informacij je bil predvsem stik z Rudijem Čačinovičem, predvojnim komunistom, zaradi njegove široke politične razgledanosti.³⁹

Čeprav je bilo delo Šumenjaka predvsem obveščevalne narave, ga je razvoj dogodkov poleti 1944 pripeljal tudi v organiziranje odpora, torej na področje političnega dela, ki je bilo sicer domena Jožka Kramarja. Okoliščine za delo so bile ugodne. Vedno več prekmurskih fantov se je izmikalo mobilizaciji v madžarsko vojsko, kar je ustvarjalo možnosti za njihovo vključitev v oborožen odpor. Uspehi zaveznikov in partizanske vojske so razgibali narodno zavest Prekmurcev in vplivali na njihovo pripravljenost za aktivno sodelovanje v boju proti okupatorju. S političnim delom sta Kramar in Šumenjak ustvarila ugodne razmere v približno 20 vaseh ter v Murski Soboti.⁴⁰ Njuno politično delo je bilo usmerjeno na pripravo razmer za oboroženo delovanje proti okupatorju. Iskala sta stike z naprednimi Prekmurci, ki so bili pripravljeni dati zatočišče pripadnikom odporiškega gibanja, pripravljala razmere za organizacijo OF in čimprejšnje oborožene akcije. Pri svojem delu sta si pri-

zadevala povezati se tudi z drugače mislečimi v skupnem odporu proti madžarskemu okupatorju. Tako jima je uspelo pridobiti katoliške študente iz Turnišča in Nedelice.⁴¹ V svojem poročilu Pokrajinskemu komiteju (PK) KPS za Štajersko je Kramar sicer opozoril na pojave protirevolucionarnih elementov, a le kot osamljen primer.⁴² Situacija v Prekmurju je bila namreč glede tega vprašanja veliko bolj specifična kot v Ljubljanski pokrajini. Stališče (večine) katoliške duhovščine v Prekmurju je jasno izrazil dekan Ivan Jerič v že omenjenem pogovoru s Štefanom Kovačem leta 1941. Kljub ideološkim razlikam med katoliškimi duhovniki in organizatorji odporiškega gibanja med njimi ni prihajalo do napetosti. Tudi slovenski zavedni katoliški duhovniki so se zaradi svojega medvojnege delovanja kmalu znašli v nemilosti. Po policijskih zaslišanjih so jih večinoma premestili v različne župnije na Madžarskem.⁴³ Videnje vloge katoliške duhovščine v Prekmurju je v svojem poročilu posredovala delegacija Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta za Prekmurje aprila 1945. Katoliška duhovščina naj bi zaradi šibkega odporiškega, v viru »*narodnoosvobodilnega gibanja*«, zavzela navidezno nevtralen položaj ter celo s postavljanjem manjših zahtev ohranila videz nosilca narodne zavesti. Tak položaj je bil mogoč zaradi odrezanosti od »slovenskega klerikalnega vodstva«. S takimi postopki je ostala katoliška duhovščina v nasprotju s protestantsko v očeh Slovencev nekompromitirana.⁴⁴

Dane Šumenjak - Miran je PK KPS posredoval pregled političnega položaja avgusta 1944.⁴⁵ Poudaril je zahtevnost položaja v Prekmurju in opozoril, da potrebuje za oblikovanje realne slike o razmerah več časa.

³⁹ Prav tam, str. 28–29.

⁴⁰ Majcen, *Prekmurska četa*, str. 40.

⁴¹ Godina, *Prekmurje*, str. 129.

⁴² Prav tam, str. 130.

⁴³ Fujs, *Izhodišča madžarske okupacijske politike*, str. 183.

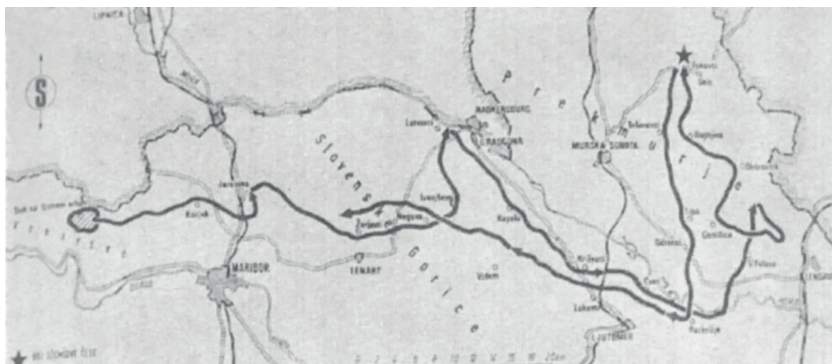
⁴⁴ SI AS 1277, t. e. 74, Poročilo delegacije SNOS za Prekmurje, 20. 4. 1945, politično poročilo.

⁴⁵ SI AS 1639, t. e. 1, a. e. 3, OK KPS Ljutomer, tovarišem PK KPS, 28. 8. 1944.

Slika 3

Pot partizanske čete pod vodstvom Ivana Majnika - Džemsa

Vir: Hribovšek, *Prekmurska brigada*, str. 35.

Hkrati je opozoril na odrezanost Prekmurja glede prihajanja informacij.⁴⁶ V tem kontekstu je bil nujen redni dotok literature. Po drugi strani pa je v svojem poročilu pozval PK KPS, naj okrepi zvezo v obratni smeri, torej iz Prekmurja do Ljutomera za nemoten pretok pošte in oseb v partizanske enote na Štajerskem.

Glede dogajanja v Prekmurju je v poročilu izpostavil začetek vzpostavitve odbora OF za Lendavo in Mursko Soboto ter stik s pisateljem Miškom Kranjcem, ki je bil po njegovem mnenju najboljši poznavalec razmer v Prekmurju in zato nepogrešljiv pri seznanjanju posameznih ravni revolucionarne oblasti o tamkajšnjem dogajanju.⁴⁷

V začetku oktobra 1944 je Prekmurje dobilo prvo borbeno partizansko enoto. Štab IV. operativne cone je namreč poslal obveščevalnega oficirja Glavnega štaba NOV Slovenije Ivana Majnika - Džemsa s skupino 23 borcev⁴⁸ iz Lackovega odreda na območje severne Štajerske, da bi raziskal pogoje za partizansko gibanje in, če bi se dalo, prodrl tudi v Prekmurje. Tu naj bi vzpostavili stike z aktivisti, Prekmurcem dokazali prisotnost organizirane oborožene partizanske čete ter pridobili njihovo zaupanje in sodelovanje. Partizanska enota je prišla v Prekmurje 1. oktobra pri Gibini, od koder se je pomaknila proti Polani in naprej skozi Turnišče v Bogojino. 6. oktobra se je pri Fokovcih spopadla z madžarsko posadko in se istega dne pri Gibini vrnila čez Muro na štajersko stran.⁴⁹ Za ocenitev položaja in izpolnitev zadane naloge se je

morala enota hitro gibati, tudi podnevi. Pri okupatorju je prisotnost večje partizanske enote vzbudilo vznemirjenje, saj so se »pravi« partizani prvič pojavili v teh krajih. Madžari so na začetku reagirali precej mlačno in proti enoti pošiljali le izvidnice, peti dan pa so že bojno delovali v večjem številu. Hiter prehod čete Lackovega odreda je imel na Prekmurce velik moralni učinek, ki je spodbudil njihovo naklonjenost do partizanskega gibanja, ni pa pustil nobenih sledi v organizaciji odporniškega gibanja, saj Majniku ni uspelo vzpostaviti stika s Kramarjem, Šumenjakom in njunimi zaupniki. Taki stiki bi verjetno četi omogočili daljše zadržanje v Prekmurju, vsaj toliko časa, da bi mobilizirala tiste prekmurske fante, ki so se skrivali pred vpoklicem v madžarsko vojsko.⁵⁰

Umik čete je negativno vplival na prekmurske prebivalce, saj se je njihovo razpoloženje ohladilo, kar pa je vplivalo tudi na delo Okrožnega odbora Osvobodilne fronte (OOOF). Reorganizacija štajerskih okrožij septembra 1944 je namreč nalagala ljutomerskemu

⁴⁶ Prav tam.

⁴⁷ Prav tam.

⁴⁸ Majcen, *Prekmurska četa*, str. 42. V različnih virih so razlike glede števila borcev. V brošuri *Ob mejnikih revolucije*, ki jo je izdala Občinska konferenca ZMS Murska Sobota leta 1971, lahko na strani 5 preberemo, da je enota štela 36 mož. V poročilu Okrožnega odbora OF za Prekmurje z dne 4. novembra 1944 je podatek o približno 40 borcih. V: SI AS 1724, t. e. 656, a. e. 6, Poročilo Okrožnega odbora OF za Prekmurje, 4. 11. 1944.

⁴⁹ Majcen, *Prekmurska četa*, str. 42.

⁵⁰ Prav tam.

OOOF, v katerega je bilo vključeno tudi Prekmurje, neposredno odgovornost tudi za delo čez Muro. Umik omenjene enote je imel negativne posledice tudi za vojaške obveznike, ki so se, po navodilu OOOOF, začeli pred mobilizacijo skrivati po gozdovih, saj se je pričakovalo, da jih bodo vključili v partizansko enoto. To se ni zgodilo, drugih zvez ni bilo, zato je 300 prekmurskih fantov postalo žrtev prisilne mobilizacije in deportacij.⁵¹ V literaturi (npr. Hribovšek, 1975) se pojavlja kot odgovor na vprašanje, zakaj ni prišlo do stika med četo in domačimi aktivisti, stališče, da se četi to ni posrečilo, čeprav je na vse strani pošiljala patrulje, ki so imele nalogo vzpostaviti stik z aktivisti. V fondu Arhiva Slovenije Okrožni odbor OF Ljutomer je ohranjen dokument s podpisom Jožeta Kramarja - Juša z dne 12. oktobra 1944,⁵² in sicer potrdilo za »tovariša Brkota«, ki ga je Kramar pooblastil, da vzpostavi zvezo s četo. Če bi mu uspelo vzpostaviti stik, je bilo omenjeno potrdilo dokaz, da gre za zanesljivo osebo. Sklepamo lahko, da sta se obe strani iskali, a se nista našli.

Odsotnost partizanske enote v času, ko je na Madžarskem sredi oktobra prišlo do odločilnih sprememb, to je nastop vlade Ferenc Szálasi, vodje fašistične stranke puščičastih križev (Nyilaskeresztes), je OOOOF za Prekmurje v poročilih Oblastnemu komiteju KPS (OBKOM) in Pokrajinskemu odboru OF (POOF) za Štajersko označil kot zamujeno priložnost za skupni oboroženi nastop.⁵³

PRIPRAVE NA OSVOBODITEV PREKMURJA

Jeseni 1944 je ljutomerski okrožni komite KPS pravilno ocenil, da bo med prvimi pokrajinami v celoti osvobojeno Prekmurje, zato je treba pripraviti teren za nove okoliščine.⁵⁴ Izvršni odbor (IO) OF je pozival pokrajinske odbore k intenziviranju obveščevalne službe na vsem slovenskem ozemlju.⁵⁵ 20. oktobra je bil osvobojen Beograd, Rdeča armada se je približevala Budimpešti. Različne ravni revolucionarne oblasti so poslale aktiviste na območje Prekmurja. Tako sta konec oktobra 1944 poslala CK KPS in Glavni štab NOV in POS v Prekmurje Ferda Godino in skupino

partizanov z oddajno radijsko postajo.⁵⁶ Njegova naloga je bila vzpostaviti organizacijo OF v Prekmurju, pošiljati CK KPS in Oblastnemu komiteju KPS za Štajersko redna politična in vojaška poročila, po osvoboditvi Prekmurja pa preprečiti morebitne neredne in poskrbeti za prevzem oblasti.

Obveščevalni oddelek Glavnega štaba NOV in POS je poslal v Prekmurje Ludvika Kreča - Romana, ki je bil do takrat v Kozjanskem odredu. Z odredbo omenjenega oddelka je bil imenovan za vodjo obveščevalcev v Prekmurju in Halozah.⁵⁷ Za svoje delo je bil odgovoren obveščevalnemu oddelku Glavnega štaba NOV in POS, disciplinsko pa Ferdu Godini - Marku, ki je vodil skupino političnih delavcev. Kreč je dobil izrecno navodilo, da uporablja radijsko postajo.⁵⁸ Radijska postaja je bila namreč ključnega pomena, zato je za njeno zaščito skrbela deseterina borcev pod vodstvom vodnika Franca Medveščka.⁵⁹ Krečeva naloga je bila ocenjevanje položaja na območju Prekmurja, Medžimurja, Haloz, Slovenskih goric in Hrvaškega Zagorja, zato je moral vzpostaviti svojo mrežo zaupnikov. Informacije so morale biti preverjene z navedenim virom, vojaške informacije pa je dobival od Godine. Za usklajeno delovanje obveščevalne in politične linije je bilo potrebno njuno tesno sodelovanje in usklajevanje. Obveščevalni oddelek Glavnega štaba je poudarjal pomembnost temeljitega informiranja o razmerah na tem območju zaradi strateškega pomena Prekmurja v prihodnjih vojaških operacijah. Predvideval je, da bo Prekmurje postalo tudi baza za organiziranje novih nemških enot, izhodišče nemških

⁵¹ SI AS 1724, t. e. 656, a. e. 6, Poročilo Okrožnega odbora OF za Prekmurje, 1. 11. 1944.

⁵² SI AS 1724, t. e. 656, a. e. 6, Potrdilo s podpisom Jožeta Kramarja - Juša z dne 12. oktobra 1944.

⁵³ SI AS 1724, t. e. 656, a. e. 6, Poročilo Okrožnega odbora OF za Prekmurje, 4. 11. 1944.

⁵⁴ Prav tam.

⁵⁵ SI AS 1487, t. e. 7, a. e. 94, depeše CK KPS 1944.

⁵⁶ Godina, *Prekmurje*, str. 152.

⁵⁷ SI AS 1851, t. e. 106, a. e. 2093, Glavni štab NOV in PO Slovenije, obveščevalni oddelek, 27. 10. 1944.

⁵⁸ Prav tam.

⁵⁹ Prav tam.

in hrvaških oboroženih sil države NDH proti Nemčiji in območje fortifikacij, ki bi ovirale gibanje enot Rdeče armade.⁶⁰

V začetku januarja je Godina poslal poročilo o razmerah v Prekmurju, v katerem je poudaril, da so v Prekmurju ustvarjeni pogoji za množično politično delo. Ljudje so bili pripravljeni sodelovati v OF, versko prepričanje ni bilo ovira.⁶¹

Na nižji oblastveni ravni je Oblastni komite (OBK) KPS za Štajersko poslal v Prekmurje konec novembra 1944 Frančka Majcna, člana POOF, in Cvetko Praprotnik - Štefko, članico OBK. Njuna naloga je bila vzpostavitev organizacije OF, po osvoboditvi pa organizacije oblasti.⁶² Mesec dni pozneje je Majcen pripravil za POOF obsežno poročilo o razmerah v Prekmurju, v katerem je ugotavljal, da je bilo splošno ljudsko razpoloženje ugodno za uspešno politično delo.⁶³ To je pomenilo, da so bili Prekmurci na splošno naklonjeni OF in pripravljeni sodelovati, Majcen pa je vseeno zaznal, da to navdušenje ni ustaljeno, temveč odvisno od položaja na frontah.

Okupatorsko oblast v Prekmurju je Majcen označil, da je v razkroju, kar naj bi bilo najbolj očitno pri vprašanju mobilizacije. Ob tem zapiše: »Dovolj je, da vzameš nahrbtnik in greš na vlak, se pelješ dve postaji, se zvečer zopet vrneš domov in oblasti je zadoščeno. Niti najmanjšega pregleda nimajo Madžari, kdo je v vojski in kdo se skriva.«⁶⁴ Tako ugotavlja, da Madžarom in Nemcem mobilizacija ni uspela.

Zanimivo je njegovo poročilo o vojaškem položaju v Prekmurju, o katerem, kot zapiše, »smo imeli popolnoma napačno sliko.«⁶⁵ Po njegovih podatkih je bilo v Prekmurju pet žandarmerijskih postaj, v katerih je bilo od 5 do 15 mož, in štiri graničarske postojanke po 20 mož. Orožniki in graničarji naj bi sabotirali izvrševanje svoje službe in bili protinemško razpoloženi. Med njimi naj bi bilo malo tako imenovanih njilašev, to je pripadnikov Szalasijevega fašističnega režima. Pomembna opora režima je bila v Prekmurju tako imenovana narodna garda, ki so se ji prostovoljno priključili predvsem njilaši. Oboroženi so bili s pa-

licami in bati, redko s puškami. Majcen je v svojem poročilu presenetljivo ugotavljal, da ne eni ne drugi ponoči ne izvajajo nadzora, kar je seveda močno olajšalo gibanje. Glede nemških vojaških sil je Majcen poročal, da imajo nekaj operativne vojske in tako imenovano feldžandarmerijo, ki pa je je bilo »zelo malo«⁶⁶ glede na bližino fronte. Majcen je ugotavljal, da se je nemška vojska usmerila predvsem v redno odpošiljanje nakradenega blaga iz Madžarske, ni pa postavljala zased in kontrol.

V opisanem razsulu okupatorske oblasti je bilo pričakovati intenzivno delo domačih aktivistov, a je Majcen zapisal, da so oportunisti.⁶⁷ Aktivisti, večinoma študentje, so imeli pomisleke glede široke organizacije in akcij. Vzroke njihovega oportunizma je videl v njihovem skrivanju po odstranitvi vodilnih akterjev odporiškega gibanja. Predlagal je, da se pritegnejo tisti, ki imajo voljo do dela in jih je še mogoče politično izuriti, ter vključiti sposobne aktiviste s Štajerske.

Kot zelo pereče vprašanje, ki je zahtevalo hitre odgovore, so bili številni skrivači. Vojaški obvezniki so bili namreč fantje od 17. leta starosti.⁶⁸ Rešitev je videl v njihovi čimprejšnji vključitvi v partizanske enote prek Mure oziroma v vključitvi v vojaško enoto v Prekmurju, katere ustanovitev se je takrat še pripravljala. Majcen je ocenil, da je treba takoj začeti izvajati manjše sabotažne in vojaške akcije, ki bodo razgibale teren.⁶⁹

V istem času kot Majcen in Godina sta v Prekmurju politično delovali članici OOOOF Ljutomer, Gabriela Letonja - Atena in Slava Mihelič.⁷⁰ Atena je v svojem poročilu ljutomerskemu okrožju konec de-

⁶⁰ Prav tam.

⁶¹ Majcen, *Prekmurska četa*, str. 61.

⁶² Godina, *Prekmurje*, str. 156.

⁶³ SI AS 1724, t. e. 656, a. e. 6, Polozaj, 29. 12. 1944.

⁶⁴ Prav tam.

⁶⁵ Prav tam.

⁶⁶ Prav tam.

⁶⁷ Prav tam.

⁶⁸ Godina, *Prekmurje*, str. 156.

⁶⁹ Prav tam. Bor je bilo ilegalno ime Filipa Korošca, poznejšega komandirja Prekmurske čete (op. avtorice).

⁷⁰ Godina, *Prekmurje*, str. 164–170.

cembra 1944 enako kot Majcen ugotavljala, da je večina Prekmurcev protifašistično usmerjena, vendar so oportunistični, dane pa so možnosti za ustanovitev krajevnih odborov OF.⁷¹

USTANOVITEV PREKMURSKE ČETE

Glede na omenjena poročila vseh treh političnih delavcev (Godina, Majcen, Letonja) so bile razmere v Prekmurju ugodne za politično delo in oblikovanje vojaške enote. To spremembo moramo pripisati predvsem zmagam zaveznikov in bližajočemu se koncu vojne, zaradi česar so ljudje postali sprejemljivejši za ideje o novi državi in pripadnosti slovenskemu narodnemu telesu. K pozitivnim spremembam in ugodnosti položaja je prispevalo tudi vztrajno delo aktivistov, ki se jim je uspelo prebiti čez Muro, in domačih pripadnikov odporniškega gibanja. Prekmurju so se približevale enote Rdeče armade, zato ni bilo dovolj le, da se tam oblikuje širša organizacija terenskih odborov OF, začeti je bilo treba oborožene akcije in pospešiti ustanovitev vojaške enote.

Pozitivne informacije so spodbudile Glavni štab NOV in POS k novim navodilom aktivistom v Prekmurju. Tedanji komisar glavnega štaba Boris Kidrič in komandant glavnega štaba Dušan Kveder sta v brzojavki z dne 13. januarja 1945 dala usmeritve za nadaljnje delovanje v Prekmurju. Poudarila sta nujnost ustanovitve manjših vojaških enot, ki bi štele od 5 do 15 borcev.⁷² Izogibale bi se večjim spopadom in izvajale le diverzantske akcije, torej napadanje iz zased, da bi pridobili orožje, in izvajanje sabotažnih akcij. Odsvetovala sta ustanavljanje večjih vojaških enot, saj je bilo treba najprej vzgojiti vojaški kader. Začasno vodstvo vojaških enot naj bi prevzel politični forum, ki ga v času ustanovitve Prekmurske čete ni bilo. Od odstranitve vodstva KP Prekmurja oktobra 1941 je Prekmurje v organizacijskem pogledu spadalo pod ljutomersko okrožje KPS in OF. Politični forum je bil v Prekmurju ustanovljen ob osvoboditvi.⁷³

Ob upoštevanju brzojavke Glavnega štaba NOV in POS je Prekmurje v prihodnje dobivalo di-

rektive neposredno od Glavnega štaba NOV in POS. Za glavni štab so bili namreč zelo pomembni obveščevalni podatki, ki so se nanašali na Transporte vojaštva po železnici in cestah, ter sestava in razporeditev enot okupatorja v Prekmurju. V omenjeni brzojavki je bilo poudarjeno prizadevanje za vzpostavitev tekočega prehoda novih borcev v smeri proti Hrvaški in Pohorju.⁷⁴ Omenjena direktiva je bila v skladu s splošno politiko mobilizacije za vojsko sposobnega prebivalstva, da ga okupator ne bi uporabil za krepitev svoje vojaške moči. Nove borce bi prek Hrvaške in Pohorja usmerili na Dolenjsko, saj so bile tam mobilizacijske zmogljivosti že izčrpane, partizanske enote pa zaradi bojov močno okrnjene. Glavni štab je aktiviste v Prekmurju tudi obvestil, da je poslal v Haloze četo s Kozjanskega, in priporočal navezavo stikov ter pošiljanje novih borcev na omenjeno območje. V brzojavki sta poudarjena tudi pomen odstranjevanja so-delavcev okupatorja in politično delo na terenu.⁷⁵

Na podlagi omenjenih direktiv Glavnega štaba NOV in POS so aktivisti konec januarja 1945 v Motvarjevskem gozdu s slovesnim postrojem borcev ustanovili Prekmursko četo.⁷⁶ Četo so sestavljali čez Muro poslani aktivisti in prekmurski domačini. Komandir čete je postal Filip Korošec, njen komisar pa Franček Mirtič.⁷⁷

Prekmurska četa je bojno delovala vse do Porabja. Večina borcev se je v začetku aprila 1945 zbrala v Murski Soboti in se lotila nalog oblikovanja zaledne vojaške ter oblastne organizacije. Četa je z osvoboditvijo nehala obstajati.

⁷¹ SI AS 1487, t. e. 22, a. e. 2190, Poročilo Pokrajinskega odbora OF za Štajersko Izvršnemu odboru OF /poslano na CK KPS/ o politični situaciji v Slovenskih goricah in Prekmurju.

⁷² Hribovšek, *Prekmurska brigada*, str. 54.

⁷³ Prav tam, str. 55.

⁷⁴ Godina, *Prekmurje*, str. 166–167.

⁷⁵ Prav tam.

⁷⁶ Hribovšek, *Prekmurska brigada*, str. 55.

⁷⁷ Prav tam, str. 57. Marjan Žnidarič navaja, da je bil za političnega komisarja določen Jožko Zadravec, a je po njegovem padcu postal komisar Franček Mirtič. V: Žnidarič, *Četrta operativna cona*, str. 691.

SKLEP

Prekmurje je bilo območje, o katerem je imelo osrednje slovensko vodstvo partizanskega gibanja najmanj verodostojnih informacij. Z razbitjem odporniškega gibanja leta 1941 je postalo to območje še bolj informacijsko in fizično nedostopno. V Prekmurju se je od druge polovice leta 1941 do leta 1944 odporniško gibanje pasiviziralo, madžarski okupator pa je ta čas izkoristil za obračun s preostalimi sodelavci odporniškega gibanja ter represijo nad primorskimi kolonisti in Judi. Po kapitulaciji Italije je še bolj poostril nadzor na meji in še bolj izoliral Prekmurje od preostale Slovenije.

Spodbude za ožvitev odporniškega gibanja so prišle leta 1944 iz Štajerske. Aktivisti so v poročilih opozarjali na oportunistično naravnost prebivalcev, na težave s skrivači, ki bi jih bilo treba vključiti v partizanske enote, in na nujnost ustanovitve partizanske enote v Prekmurju, kar se je januarja 1945 tudi zgodilo. Čeprav so stvari v Prekmurju potekale z zamikom v primerjavi s preostalo Slovenijo, je tudi Prekmurje dalo svoj krvni davek, kar pričajo naslednji podatki.

Prekmurje je med vojno od leta 1941 do januarja 1946 utrpelo 1843 žrtev, kar je 1,9 odstotka prebivalstva te pokrajine, Spodnja Štajerska pa 31.983 žrtev ali 5,4 odstotka prebivalstva te pokrajine. V koncentracijskih taboriščih in zaradi posledic bivanja v taboriščih je izgubilo življenje 681 Prekmurcev, od tega jih je bilo v taboriščih umorjenih 424, 245 jih je tam umrlo, 8 jih je umrlo zaradi posledic, 4 pa so umrli na poti domov iz taborišča.⁷⁸

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

SI AS – Arhiv Republike Slovenije:

- SI AS 220 – Komisija pri predsedstvu SNOS za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njegovih pomagačev.
- SI AS 1851 – Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije.
- SI AS 1724 – Okrožni odbor Osvobodilne fronte (OF) Ljutomer.
- SI AS 1277 – Rodbinski fond Edvard Kardelj.
- SI AS 1639 – Oblastni komite za Štajersko.
- SI AS 1680 – Štefan Kuhar.
- SI AS 1487 – Centralni komite Komunistične partije Slovenije (CK KPS).

Interna baza Inštituta za novejšo zgodovino Ljubljana
z dne 15. 11. 2019, pripravila Marta Rendla.

Literatura

- Deželak Barič, Vida. *Komunistična partija Slovenije in revolucionarno gibanje 1941–1943*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2007.
- Ferenc, Tone. Nekaj dokumentov o NOB v Prekmurju leta 1941. *Borec*, 67, št. 8-9 (1967), 701–712.
- Fujs, Metka. Izhodišča madžarske okupacijske politike v Prekmurju. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 37, št. 2 (1997), 175–186.
- Godina, Ferdo. *Prekmurje 1941–1945: prispevek k zgodovini NOB*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1980.
- Hribovšek, Mitja. *Prekmurska brigada*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1975.
- Janež, Jože. *Ob mejnikih revolucije*. Murska Sobota: Občinska konferenca ZMS, 1971.
- Kovács, Attila. Represija v Prekmurju med drugo svetovno vojno – primer internacije kolonistov iz okolice Dolnje Lendave v Sárvár. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 53, št. 1 (2013), 186–200.
- Majcen, Franček. *Prekmurska četa: prispevek k zgodovini NOB v Prekmurju*. Ljubljana: ČZP Enotnost, 1994.
- Novak, Drago, Orešnik, Ivan, in Šticl, Herman. *Pomniki NOB v Slovenskih goricah in Prekmurju*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1985.
- Žnidarič, Marjan. *Četrta operativna cona: pregled zgodovine nacistične okupacije in osvobodilnega boja na slovenskem Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju*. Ljubljana: Združenje borcev za vrednote NOB Slovenije, 2014.

⁷⁸ Interna baza INZ z dne 15. 11. 2019, pripravila Marta Rendla.

The Prekmurje region in the throes of WWII

ABSTRACT

The article examines the Hungarian occupation of the Prekmurje region during WWII. It focuses on the depiction of the resistance against the Hungarian occupying forces, which rested primarily on the shoulders of individual pre-war Communists. The initial plans of the Prekmurje Communists to form a partisan company which would eventually grow into a battalion were never brought to fruition, as the Hungarian occupying forces were able to suppress the resistance movement as early as the end of 1941. The movement then stagnated until 1944. During this period, Prekmurje was almost entirely cut off from the rest of Slovenia, relying mostly on itself and local forces. The period from late 1941 to 1944 was marked by the mopping up of resistance supporters by the Hungarian occupying forces.

The region was considered the most challenging operational zone in the Slovenian resistance movement, and both the regional and the central partisan leadership had only limited intelligence on it. The resistance movement gained renewed momentum in the autumn and winter of 1944⁴⁵ with the arrival of activists from the Štajerska region. Certain foreign policy developments also contributed to the evolution of the movement.

In 1944, following the recommendation of the Central Committee of the Communist Party of Slovenia, the Štajerska Regional Committee of the Liberation Front decided to increase the number of activists in north-eastern Slovenia, especially on the banks of the Mura River, in order to penetrate as far east as possible, into Prekmurje. This goal was only attainable with politically seasoned cadres. Sharing the same goal, the staff of the 4th Operational Zone assigned the following two men to operations in Prekmurje: Dane Šumenjak (»Miran«), an Intelligence and Security Agency Commissar, and Jože Kramar (»Juš«), a member of the Štajerska Regional Committee of the League of Communist Youth of Yugoslavia. In early October 1944, the first partisan combat unit for Prekmurje was founded. The staff of the 4th Operational Zone sent Ivan Majnik (»Džems«), an intelligence officer from the main headquarters of the Slovenian National Liberation Army, together with 23 combatants from the Jože Lacko Detachment, to northern Štajerska to assess the situation for the partisan movement, and, if possible, penetrate

into Prekmurje. They were to make connections with the activists, demonstrate to the Prekmurje locals the existence of an armed and organised partisan company, and gain their trust and cooperation. The partisan unit reached Prekmurje, near Gibina, on 1 October, then moved forward towards Polana, and through Turnišče to Bogojina. On 6 October, they battled a Hungarian crew near Fokovci, and returned to the Štajerska side on the same day by crossing the Mura River near Gibina. The partisan company's withdrawal had a negative impact on the inhabitants of Prekmurje and on the conscripts, who began to mobilise and hide in the woods to escape Hungarian mobilisation.

A new opportunity to form a combat unit arose in 1945, when Red Army units were approaching Prekmurje. In late January 1945, following directives from the main HQ of the National Liberation Army and the Partisan Detachments of Slovenia, activists founded the Prekmurje Company with a solemn formation of the combatants in the Motvarjevci Woods. The company consisted of Prekmurje locals and the activists from the other side of the Mura River. Filip Korošec became the company commander, and Franček Mirtič became its commissar.